Cu cele mai alese sentimente și calde urări de sănătate și viață lungă. La mulți ani!
Nicolae Saramandu

„Un homo scientificus pur nu există, din fericire"

Interviu cu prof. EUGENIO COSERIU

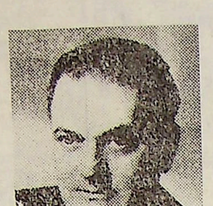

Savant de renume mondial, profesorul Eugenio Coseriu este șeful catedrei de filologie romanică și lingvistică generală de la Universitatea din Tübingen (R. F. Germania). În 1980 a fost ales președinte al Societății internaționale de lingvistică și filologie romanică. Este membru al mai multor foruri științifice internaționale. Universitatea din București i-a acordat în 1971 titlul de **Doctor honoris causa**.

Lingvist cu largă formație umanistă, Eugenio Coseriu studiază limba ca fenomen al culturii, acordînd atenție unor discipline ca filosofia, estetica, literatura, folclorul. Lucrările sale, dintre care amintim **Sistem, normă și vorbire** (1952), **Sincronie, diacronie și istorie** (1958), **Teoria limbajului și lingvistica generală** (1962), **Pentru o semantică diacronică structurală** (1964), **Introducere în lingvistica stucturală** (1969), **Istoria filosofiei limbii** (vol. I, 1970 ; vol. al II-lea, 1972), reprezintă contribuții de valoare la dezvoltarea structuralismului, la teoria limbii în general.

De-a lungul întregii sale cariere științifice, Eugenio Coseriu a avut preocupări statornice pentru limba și literatura română, care, de peste un deceniu, sînt studiate la Universitatea din Tübingen în cadrul unui lectorat. În ultimii ani, a publicat în reviste de specialitate din străinătate și din țară rezultatele unor prețioase cercetări privind receptarea limbii și literaturii române în cultura europeană a veacurilor precedente.

Deschiderea către un vast orizont de cunoaștere se observă încă din perioada „anilor de formație" începută în țară și explică realizările de mai tîrziu ale învățatului care împlinește 60 de ani. Interviul de față este un omagiu la această aniversare.

— Ați făcut liceul în țară și ați început studiile universitare la Iași. În ceea ce privește formația dumneavoastră, ne-ați putea spune ce v-a dat școala românească ?

— Școala românească mi-a dat foarte mult. Învățămîntul liceal a fost pentru mine de importanță excepțională. Mi-am dat seama mai tîrziu, umblînd prin multe țări, chiar dintre cele mai înaintate, și luînd contact cu mulți oameni, cît de mult știam eu din liceu în domeniul istoriei, al literaturii franceze, al limbii și literaturii latine. Chiar în școala primară am avut un învățător dotat excepțional, Roman Mîndicanu (mai tîrziu, profesor la liceul din Fălticeni). Concepția mea asupra școlii este cea a țăranului, care, atunci cînd i se deschid porțile culturii, e însetat de a ști, de a se instrui și exploatează acest prilej cît mai mult, nu doar pentru a ajunge ceva. Am făcut apoi un an la Universitatea din Iași, unde am învățat foarte multe lucruri de la profesori ca Iorgu Iordan, G. Călinescu, P. Caraman, D. Găzdaru. Am învățat multe lucruri și cu privire la metodă, dar metoda mi-am însușit-o mai ales în Italia. Și acum am, în modul meu de vedere, o dimensiune italiană importantă.

— Ce a însemnat pentru dumneavoastră șederea în Italia ?

— Italia a însemnat pentru mine foarte mult (într-o carte am scris, dealtfel, că aparțin mediului lingvistic italian). În primul rînd, a schimbat perspectiva mea românească într-o perspectivă universală, nu numai datorită universalității și tradiției culturii italiene, ci și datorită faptului că, trecînd de la o perspectivă la alta, mi-am dat seama de multitudinea perspectivelor posibile. Mi-am dat seama că anumite valori ale unei culturi sînt mai puțin sau altfel prețuite în altă cultură, că, de exemplu, literatura franceză nu reprezintă singura modalitate de a face literatură. Modelele noastre au fost cele franceze. În literatura italiană, modelele franceze sînt altfel prețuite. În al doilea rînd, Italia mi-a deschis ochii asupra vecinilor noștri. Universitatea italiană oferea (la Roma, mai ales) posibilități nelimitate de a studia tot felul de limbi și de literaturi. Eu am studiat romanistica și slavistica, dar și maghiara, albaneza, turca etc. În felul acesta am descoperit culturile vecinilor noștri și mi-am dat seama de raportul cu aceste culturi, pe care am ajuns să le prețuiesc.

— Ați plecat apoi în America Latină. Ce ne puteți spune despre perioada de timp petrecută în Uruguay ?

— N-aș spune că omul este produsul mediului în care trăiește, dar el datorează, fără îndoială, ceva fiecărui mediu. De aceea, mă consider îndatorat, și chiar foarte mult, și mediului uruguayan. Acest mediu mi-a dat, mai ales, două lucruri. Mai întîi, un post de responsabilitate, ca profesor și director al departamentului de lingvistică la Universitatea din Montevideo (în 1951). În această calitate, a trebuit să formez și să informez pe alții, să organizez munca științifică în funcție de posibilitățile locale. Apoi, faptul că mijloacele de informare științifică erau limitate m-a îndrumat spre cercetarea teoretică. Cînd nu ai posibilități de informare, este greu să te ocupi de lingvistica istorică, de etimologie, chiar dacă ai interes pentru asta. Dacă aș fi rămas în Europa, aș fi devenit specialist într-un domeniu lingvistic particular, de pildă în domeniul limbilor slave sau romanice. În Uruguay, însă, trebuia, fie să mă ocup de faptele locale, sud-americane (dialectologie, limbi indiene), fie să mă dezvolt în sensul concepțiilor și al ideilor, pentru care aveam nevoie de mai puțin material bibliografic. Eu m-am îndreptat către lingvistica generală și teoretică, pentru că, pe acest plan, era posibil dialogul cu lingvistica europeană. Încă ceva. Uruguayul mi-a adăugat a patra limbă străină (după italiană, franceză și germană): spaniola.

— Cunoașterea mai multor limbi străine este obligatorie pentru omul de știință. În cultura română există, în această privință, o veche tradiție, care începe cu marele învățat Dimitrie Cantemir. În calitate de foarte bun cunoscător al multor limbi străine, ce rol le acordați în formarea și afirmarea omului de cultură ?

— Aș releva aici două aspecte. În primul rînd, pentru mine cunoașterea limbilor aparține domeniului de cercetare. În acest sens, m-am ocupat cu foarte multe limbi: cu toate limbile romanice și slave, cu limbi germanice, cu maghiara, turca, persana, albaneza. Pentru ca să-mi dau seama de diferențele structurale dintre limbi, am citit și foarte multe gramatici ale altor limbi, pe care nu le-am învățat ca atare. În lingvistica generală acesta este un fapt foarte important, pentru a nu confunda o limbă particulară cu universalitatea limbajului, pentru a nu atribui limbajului în general ceea ce aparține unei singure limbi. Este o pacoste a lingviștilor moderne faptul că se cunoaște numai engleza și se crede că ceea ce se găsește în această limbă este o normă universală a limbajului. În al doilea rînd, limbile sînt un instrument de cunoaștere a culturii popoarelor care le vorbesc, a culturii în general. În acest sens, omul de cultură român, dacă are aspirație spre universalitate, trebuie să cunoască alte limbi, tocmai pentru că româna nu e, din nefericire, o limbă de circulație universală. Într-un fel, însă, acesta e și un avantaj. Cei care posedă, ca limbă maternă, o limbă de circulație universală au adesea impresia că în limba lor s-a spus tot ce se poate spune și că nu este nevoie să învețe alte limbi. Fără îndoială că există și excepții, dar se știe că, în general, vorbitorii marilor limbi de cultură nu învață alte limbi. În lingvistica americană, de exemplu, bibliografia citată este aproape exclusiv în limba engleză. În cunoașterea limbilor străine pe mine m-a interesat mai ales al doilea aspect : eu am învățat limbile străine ca să citesc poeții, pe marii creatori de literatură. Am învățat persana ca să-l pot citi în original pe Omar Khayyam, iar maghiara pentru Ady. În legătură cu preocupările mele în această direcție, aș aminti că am publicat în Italia traduceri din suedeză, germană, rusă, polonă, letonă. Am în manuscris, traduse în limba română, o antologie de poezie croată și alta de nuvele bulgare.

— V-ați fi putut realiza și în estetică sau în critica literară ? Ce trebuie să înțelegem astăzi prin universalitatea omului de cultură ?

— Ucenicia scrisului am început-o la „Jurnalul literar" al lui G. Călinescu, cu critică și poezii originale. Lingvistica a fost un fel de deviație. Și acum am pasiunea esteticii — cred că posed una din cele mai bune biblioteci de estetică — și se poate observa asta și în lucrările mele. Dar nu mi se pare că universalitatea omului de cultură se arată în faptul că se realizează în foarte multe domenii. Nu mai este posibil, astăzi, omul Renașterii, pentru că, între timp, cultura a devenit mult mai vastă. În zilele noastre universalitatea omului de cultură este dată, mai curînd, de faptul că se realizează într-un anumit domeniu, dar cu deschideri universale. Este vorba de a situa propriul domeniu de cunoaștere în această perspectivă și de a înțelege legătura cu celelalte domenii ale cunoașterii. De a înțelege, de exemplu, care este poziția limbajului în raport cu arta, filosofia, mitul etc. Dacă vrei să ajungi la o definiție a limbajului, trebuie să vezi care e legătura lui cu arta și filosofia. Cred că, în special, lingvistica — atunci cînd nu se limitează la informația măruntă — este disciplina care deschide cele mai multe perspective, deoarece are cele mai multe legături cu modul de a fi al omului, cu toate activitățile umane în general. Omul se manifestă prin limbaj (în care se reflectă poziția socială, ideologia, individualitatea sa). Toate activitățile umane au nevoie de limbaj ca instrument de exprimare. Limbajul este o categorie printre alte categorii umane, dar — în același timp — și haina de exprimare a celorlalte categorii. Există, astfel, un limbaj al științei, altul al filosofiei etc. De aceea, mi se pare că, din perspectiva universalității culturii, limbajul ocupă o poziție optimă.

— Aveți numeroși discipoli, dintre care unii au ajuns lingviști cunoscuți. Ce ne puteți spune despre „școală" în știință și despre raporturile dintre maestru și elev ?

— Țelul activității științifice nu trebuie să fie crearea unei „școli". Țelul este cercetarea, adevărul, dezvoltarea metodelor și a concepțiilor științifice, pe cînd „școala" este un rezultat al entuziasmului și al convingerilor pe care profesorul știe să le deștepte și să le stimuleze la elevi. Dar convingerile nu trebuie să fie impuse, ci trebuie să fie adoptate în mod critic de către elevi. Profesorul trebuie să transmită elevilor rezultatele experienței sale personale, pentru ca aceștia să profite din această experiență. În asta și constă generozitatea maestrului: să nu-i lase pe elevi să se înfrunte cu toate eșecurile și cu toate decepțiile cu care s-a înfruntat el. În afară de asta, maestrul nu trebuie să-i pretindă discipolului să se ocupe de același domeniu de fapte de care se ocupă el și nici să susțină aceleași teze sau aceleași idei. Dimpotrivă, maestrul trebuie să stimuleze capacitatea și interesul personal al elevului, să-i îndrume dezvoltarea în direcția în care acesta este dotat. Dacă cineva este dotat pentru logică, nu trebuie să-l obligi să se ocupe cu limbajul literar. Sau dacă cineva este înzestrat pentru ancheta dialectală, nu trebuie să-l obligi să facă gramatică. Cît privește tezele și ideile susținute de elev, ele pot fi chiar contrare celor susținute de maestru. Un profesor adevărat poate chiar să se lase convins de tezele unui discipol, dacă acesta le argumentează solid (documentat) și cu metodă. Profesorul adevărat trebuie să înțeleagă că elevii îl pot depăși și chiar trebuie să stimuleze propria lui depășire. El nu este mai puțin maestru dacă este depășit de elevi.

— Cum vedeți formarea unui tînăr care se dedică științei ?

— În general, tinerii — mai ales la începutul activității — trebuie ținuți în frîu, pentru că au adesea preocupări dispersate, prea vaste și prezintă proiecte nerealizabile. Ei trebuie îndrumați către domeniile insuficient cercetate, către problemele nerezolvate, care merită să fie studiate. Tinerii trebuie să învețe tehnica cercetării și, de asemenea, să se informeze în două direcții : cu privire la concepție și cu privire la fapte. Informarea generală trebuie să îmbrățișeze concepțiile care sînt curente într-o anumită epocă, pentru a nu confunda un singur punct de vedere cu un punct de vedere absolut. De multe ori nu poți înțelege chestiuni particulare sau interpretarea faptelor dacă nu cunoști concepția de la care pleacă. Ocupîndu-te de problema articolului, citești — de pildă — la Hjelmslev, că numele propriu conține articolul sau morfemul articol. Pentru Hjelmslev, însă, articolul nu este un morfem material, ci funcția de actualizare. Numele propriu nu conține articolul ca fapt material, ci conține funcția de actualizare, adică sînt individualizate de la sine.

— Care este vîrsta la care omul de știință își desăvîrșește personalitatea ? Care este, cu alte cuvinte, vîrsta creației științifice ?

— Depinde de individ. Oamenii se dezvoltă în mod diferit. Matematicianul Whitehead și-a descoperit vocația filosofică la 60 de ani. Dar asta este o excepție. În știință omul se desăvîrșește între 30 și 40 de ani. Anumite aspecte care rămîn apoi constante se formează la această vîrstă. Pînă la 30 de ani durează perioada de căutare, de formare. Concepțiile nu sînt încă închegate. Vîrsta științei vine după vîrsta poeziei (care este între 20 și 30 de ani). Dar închegarea unei concepții nu înseamnă rigiditate. Dezvoltarea continuă se înțelege. Între 30 și 40 de ani se fixează, însă, perioada în care, după ce ai adunat, începi să dai la iveală rezultatele la care ai ajuns. Operele pot apărea mai tîrziu, dar ele au fost plănuite, schițate la această vîrstă. Creația științifică are și anumite aspecte de aventură, de încercare și, de aceea, se realizează la o vîrstă la care informația este mai mult sau mai puțin completă, concepția mai mult sau mai puțin formată. Ulterior, spiritul critic și autocritic e mai dezvoltat, începi să te îndoiești, să te întrebi și nu te mai încumeți să formulezi teorii, să schițezi mari proiecte.

— Considerați că Ovid Densusianu, care la 27 de ani a elaborat primul volum din opera sa științifică cea mai importantă, „Histoire de la langue roumaine", reprezintă o excepție ?

— Da. Trebuie să avem însă în vedere momentul cînd s-a produs opera în cauză. Cazul lui Maiorescu, de pildă, care la 22 de ani a devenit profesor la Universitatea ieșeană, nu mai este posibil astăzi.

— Care este cheia succesului în știință ?

— Două lucruri sînt importante. În primul rînd, succesul depinde de pasiunea pentru munca științifică, de o pasiune dezinteresată. Cînd ai această pasiune nu te gîndești la succes, care vine de la sine. Nu se mănîncă în vederea succesului, pe care atunci îl ai cînd muncești cu pasiune pentru obiectul de cercetare. Așadar, pasiune și muncă. **Labor improbus omnia vincit.** În realitate, pasiunea este pasiune pentru cunoaștere. Nu mă gîndesc însă la o pasiune generică, la neliniște, care este curiozitatea în general. Curiozitatea infinită nu duce la nimic. Problemele metodei și universalul în știință se experimentează într-o cercetare cu obiect precis. Curiozitatea este ocazională, nu are durată, pasiunea este permanentă. La tineri supără faptul că domeniul de cercetare li se pare prea restrîns. E o eroare. Universalul se poate percepe în domenii foarte restrînse de activitate. Poți îmbrățișa universul studiînd o scoică. În al doilea rînd, este important în știință — și poate că, pentru asta, e nevoie și de o capacitate naturală — să-ți dai seama care sînt problemele actuale și importante la un moment dat. Să te ocupi de problemele fundamentale ale științei — acesta e și un drum practic către succes. În știință, orice problemă particulară este bazată pe o concepție, pe care trebuie să o cunoști. Dacă constați că nu există coerență într-o anumită concepție, trebuie să critici concepția însăși. Așa au făcut, de exemplu, Saussure și Hjelmslev. Asta înseamnă că, în știință, nu este deajuns să ai idei izolate, ci trebuie să ai o concepție. Vezi tineri bine pregătiți, cu idei care nu se articulează într-o concepție unitară. În fiecare articol adoptă altă concepție, fără să se întrebe dacă concepția în sine e bună.

— Vă limitați, în preocupările dumneavoastră, la activitatea științifică ? Ce loc ocupă viața de familie ?

— În viața oricui, nu numai a omului de știință, familia ocupă un loc important. Nu trebuie să înțelegem omul de știință sau artistul ca fiind limitat la domeniul său de activitate. Omul e bine să fie om întreg, să aibă, adică, interese și în afara preocupărilor sale stricte de specialitate. Un lingvist nu trebuie să spună că nu-l interesează pictura sau că nu ascultă muzică pentru că el este lingvist. Individul care se realizează într-un anumit domeniu al științei nu este mărginit la acest domeniu, căci, în acest caz, ar fi un monstru, nu un om. Un **homo scientificus** pur, din fericire, nu există și nici nu este bine să existe.

Consemnat de
Nicolae SARAMANDU

Aforismele și textele lui Brâncuși

Prozatorul Constantin Zărnescu a avut ideea excelentă de a strînge într-o carte rară toată înțelepciunea despre artă și viața a lui Brâncuși, formulată aforistic în fața prietenilor sau a vizitatorilor întîmplători ai atelierului său și reținută de aceștia. Cartea aceasta (**Aforismele și textele lui Brâncuși**, Ed. **Scrisul românesc**, Craiova, 1980) e, în adevăr, o carte pasionantă și surprinzător de proaspătă, fiindcă adună între coperțile ei o gîndire genială. Autorul a trudit cu rară devoțiune vreo opt ani de zile pentru a descoperi în cutare pagină reproducerea aidoma a unui gînd brâncușian, pentru a verifica autenticitatea lui prin colaționări cu altele pe aceeași temă și pentru a îmbrățișa pe cît cu putință totul. Acest detectivism trudnic, dar superior prin noblețea țelului, a avut și o altă consecință : înscrierea lui Zărnescu în rîndul brâncușologilor de marcă, lucru vădit cu peste măsură în cele două întinse și adînci comentarii: primul, consacrat concepției lui Brâncuși despre artă, iar al doilea, dedicat ansamblului monumental de la Tîrgu-Jiu. Brâncuși i-a surprins pe toți cei ce i-au ajuns în preajmă nu numai prin genialitatea actului artistic, ci și prin genialitatea gîndului. De aceea ei au reținut aceste gînduri ce ni-l înfățișează pe marele sculptor și ca remarcabil filosof de factură socratică. O experiență multimilenară de viață, experiența țăranului român, sintetizată întîi în proverbele sale, izbucnește prin Brâncuși în noi formulări de o extraordinară sugestivitate și percutanță, cu o încărcătură de adevăr uriașă. Nu vom exemplifica și nici nu ne vom referi prea mult la aforismele în marginea artei, fiindcă e firesc ca un mare artist să aibă niște gînduri personale și îndrăzneț despre ea. Vom spune doar că aceste aforisme sînt tot atîtea chei pentru dezlegarea operei brâncușiene. Aforismele iluminează prin cuvînt întreaga operă a sculptorului, dînd referințe adînci și despre arta modernă în general. Aforismele în marginea vieții vădesc o puternică observație a sufletului uman în general și a celui românesc în special. Brâncuși stătea în mijlocul Parisului, dar sufletul îi bîntuia pe la Hobița. În ceasurile lui de taină se va fi gîndit la destinul neamului său, emițînd un gînd tulburător, demn de filosoful culturii ori al istoriei. Iată-l : „În arborele latin, noi (românii) am fost fructul care s-a copt ceva mai tîrziu. Însă aici, la hotarul dintre cele două lumi : Occidentul și Orientul — unde trăim noi, **avem un mare destin !**". În altă parte îl găsim întorcîndu-se cu recunoștință spre pămîntul natal și spre țăranul român, cu filosofia lui adîncă și specifică, formulîndu-și gîndul scurt, pătrunzător, ca o lamă ocelită: „Cine nu are curajul să vorbească răspicat despre bine și rău merită toroipanul pe șale. Țăranii știu, de la mic la mare, ceea ce este bine și rău. Tablele de valori sînt cuprinse în proverbe, în datini, în doctrina strămbunilor și în filosofia naturalității". Genialul sculptor este și un moralist superior, unul din aceia care emit table de legi cu maximă valoare de generalitate. Iată-l în această postură : „Există o diferență în limba română între inteligență și deșteptăciune. Eu îi ador pe inteligenți, însă îi detest pe deștepți : căci ei sînt giruete în bătaia vîntului". Sau : „Din nefericire, ne închinăm cu toții la viteiul de aur și îngenunchem în fața sacului cu bani. Ar trebui să ne plecăm înaintea inteligenței harnice și a meritelor".

Cele două studii ale autorului se remarcă prin topirea întregii informații de pînă acum în legătură cu opera lui Brâncuși și prin avansarea unor puncte de vedere cu totul și cu totul noi. Reținem unul din acestea. Mai toți cercetătorii au văzut în **Coloana infinită** reprezentarea unui arbore. Niciunul nu a văzut însă care arume dintre arbori e figurat aci. Urmărind chestiunea în folclor, în etnografie și chiar în mitologia populară, C. Zărnescu trage concluzia că e vorba aici de o reprezentare a bradului, căruia i se asociază „spiritul puternic bărbătesc în sine și vitalitatea bărbatului". De aici rezultă interpretarea operei ca simbol al nașterii, zvicnirii și exploziei vieții, ca „șir de bărbați".

Cartea aceasta este una din cele mai prețioase piese ale marelui dosar al brâncușologiei moderne, o „carte de învățătură" sau, cum zice Marin Sorescu în spirituala prefață, o mare carte de „proverbe la Masa tăcerii".

Serafim DUICU

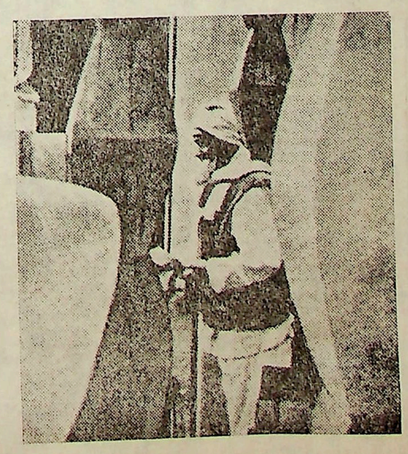

Const. Brâncuși printre coloane